

DR INŻ. ARCH. PROF. WST W KATOWICACH ANDRZEJ GRZYBOWSKI

Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach, Wydział Architektury, Budownictwa i Sztuk
Stosowanych, ul. Rolna 43, 40-555 Katowice; e-mail: a.p.grzybowski@gmail.com

„GALERIA ARTYSTYCZNA” W KATOWICACH JAKO LINEARNY POMNIK – MIEJSCE PAMIĘCI WYBITNYCH TWÓRCÓW KULTURY

DOI: 10.54264/0001

STRESZCZENIE

s. 7-16

Tworzona od 2004 r. w śródmieściu Katowic „Galeria Artystyczna” jest zbiorem rzeźbiarskich portretów wybitnych twórców kultury związanych z miastem i regionem górnośląskim. Ma ona formę linearnego pomnika uzupełnianego co roku o nowe rzeźby postaci wybieranych przez mieszkańców miasta i regionu. To przestrzeń pamięci ale także współczesny „park dydaktyczny”. Jest uzupełnieniem znajdującej się w pobliżu, utworzonej na terenach dawnej kopalni „Strefy Kultury”, nazywanej także Śląskim Akropolis.

SŁOWA KLUCZOWE

galeria rzeźb, linearny pomnik, park dydaktyczny.

WPROWADZENIE

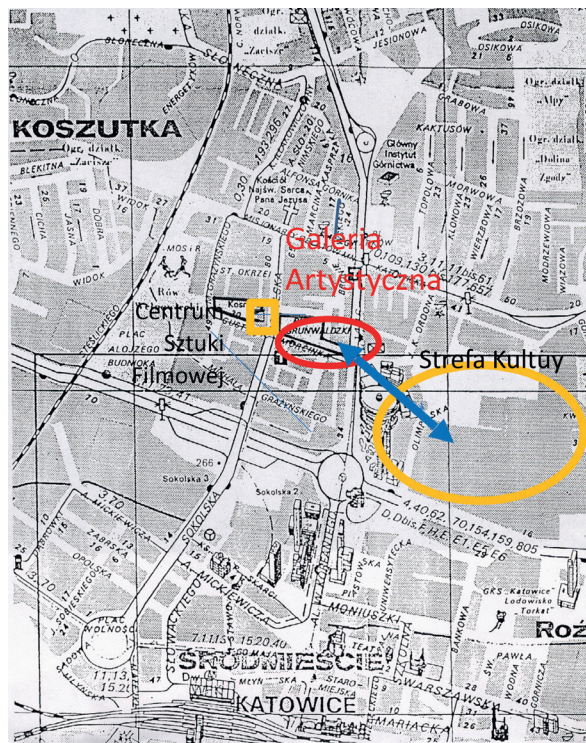
Tematem pracy jest „Galeria Artystyczna” na Placu Grunwaldzkim w Katowicach. Utworzony tam w 2004 roku rozwijający się zbiór rzeźb to miejsce pamięci śląskich twórców kultury. W parkowym otoczeniu powstaje w kolejnych latach linearny pomnik złożony z wielu rzeźbiarskich portretów artystów wraz z krótkimi opisami ich najważniejszych dokonań.

Celem pracy jest przedstawienie założeń programowych i przestrzennych tego miejsca pamięci zlokalizowanego w miejskim parku, w dzielnicy Koszutka. Opisywane założenie przestrzenne sąsiaduje z utworzoną na terenie dawnej kopalni „Strefą Kultury”.¹ Jest jej uzupełnieniem i kontynuacją. Na podstawie przeprowadzonej analizy podjęto próbę opisanie Galerii, określenia jej specyficznych cech jako „linearnego pomnika” tworzonego przy udziale mieszkańców miasta. Zastosowano metodę „studium przypadku”² polegającą na opisie galerii jako przykładu założenia urbanistyczno-rzeźbiarskiego. Opis ten ilustrowany jest rysunkiem fragmentu planu zagospodarowania parku i zdjęciami fragmentów galerii.

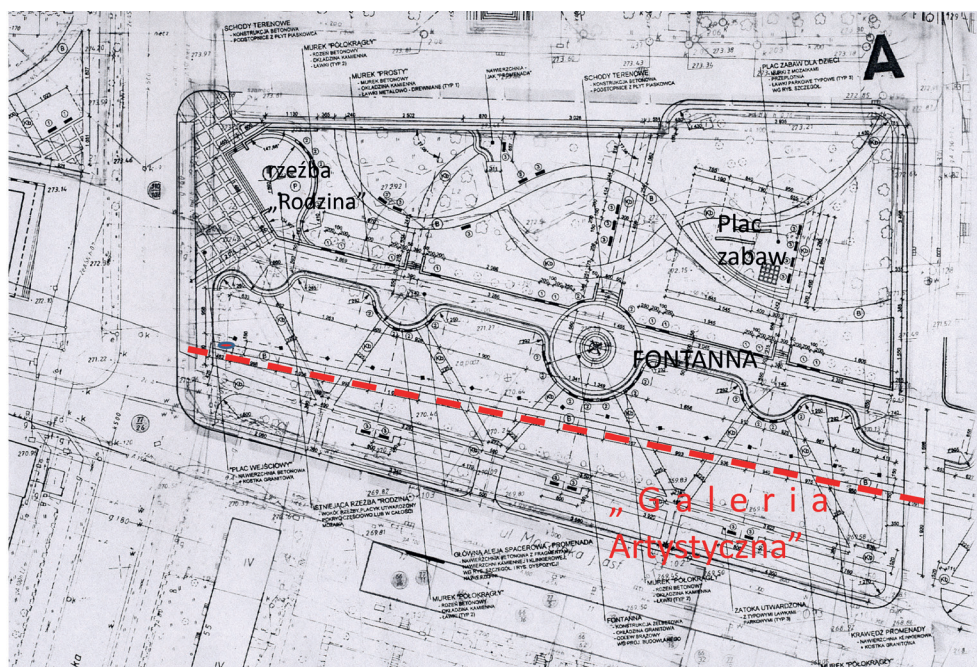
¹ „Strefa kultury” w Katowicach obejmuje ważne dla regionu instytucje kultury i obiekty służące organizacji imprez artystycznych i konferencji. Są tu: Muzeum Śląskie, siedziba Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia, także Międzynarodowe Centrum Konferencyjne i Hala Widowiskowo – Sportowa „Spodek”.

² Wg E. Kuryłowicz: „studium przypadku jest badaniem empirycznym, w którym przeprowadza się analizy zjawiska dziejącego się współcześnie wraz z jego rzeczywistym kontekstem (...)” [1].

IDEA GALERII I JEJ REALIZACJA

Ryc. 1. Lokalizacja „Galerii Artystycznej” w śródmieściu Katowic w sąsiedztwie Strefy Kultury i Centrum Sztuki Filmowej.

Ryc. 2. Plan zagospodarowania Placu Grunwaldzkiego w Katowicach z „Galerią Artystyczną”. (projekt „Pracownia Projektowa A. i A. Grzybowski – Architekci”, 2002 r.).

W 2002 roku, przy okazji rewitalizacji Placu Grunwaldzkiego narodził się pomysł utworzenia galerii upamiętniającej wybitnych twórców kultury związanych z Górnym Śląskiem (Ryc. 1). W projekcie przebudowy zaniedbanego do tej pory miejsca, autorzy projektu przebudowy placu zaproponowali ustawienie wśród zieleni ponad dwudziestu betonowych prostopadłościanów – cokołów dla przyszłych rzeźb dedykowanych nieżyjącym już artystom (Ryc. 2).³ W „Założeniach ideowych Galerii Artystów”, będących częścią opracowania, tak opisano jej ideę: *„Przy głównej alei zaprojektowano ciąg postumentów i pamiątkowych tablic poświęconych wybitnym postaciom - ludziom kultury i sztuki związanym ze Śląskiem. Ze względu na sąsiedztwo kina „Kosmos” i FilMOTEKI Śląskiej (obecnie mieści się tam Centrum Sztuki Filmowej), aleja ta może być w pierwszym rzędzie poświęcona artystom teatru i filmu. Powinni tam także znaleźć się w dalszych etapach tworzenia galerii muzycy, pisarze, plastycy, architekci. Będzie ona upamiętniać wybitnych twórców, przypominać o kulturowym dorobku regionu, służyć celom dydaktycznym przypominając szczególnie młodym mieszkańcom miasta postacie nieżyjących już artystów. Celem Galerii jest także pobudzenie aktywności lokalnej społeczności. Uroczystościom związanym z kolejnymi odsłonięciami rzeźbiarskich portretów i pamiątkowych tablic towarzyszyć będą okolicznościowe wydawnictwa, wystawy, publikacje prasowe, programy radiowe i telewizyjne.*

Samorządowe władze miasta zaaprobowwały pomysł utworzenia Galerii⁴ i z drobnymi zmianami przyjęły regulamin zaproponowany przez pomysłodawców idei utworzenia Galerii. Zdecydowano, że każdego roku środowiska twórców i ich organizacje zgłaszają kandydatów spośród nieżyjących już artystów. Lista kandydatów ogłoszona jest w prasie i internecie. Z trzech najwyższej notowanych nazwisk prezydent miasta typuje kandydata lub dwóch do upamiętnienia w Galerii.

Fot. 1 Widok Galerii w kierunku zachodnim.

³ „Projekt przebudowy skwerów przy Placu Grunwaldzkim” wykonano w Pracowni Projektowej Alina i Andrzej Grzybowscy – Architekci na zamówienie Zakładu Zieleni Miejskiej w Katowicach w 2002 r. W projekcie tym przedstawiono koncepcję i założenia ideowe Galerii Artystów, która po akceptacji władz miasta przyjęła nazwę Galerii Artystycznej.

⁴ O utworzeniu Galerii zdecydowali Prezydent Katowic Piotr Uszok oraz wiceprezydenci Józef Kocurek i Krystyna Siejna.

Utworzona w 2004 r. Galeria to zbiór rzeźbiarskich portretów wybitnych artystów umieszczonych na granitowych cokołach (Fot. 1). Jest to zbiór otwarty, powiększający się co roku o nowe rzeźby i płaskorzeźby przedstawiające znane postaci. Rzeźby uwiecznionych tam twórców opatrzone są umieszczonymi na kamiennych cokołach napisami informującymi o najważniejszych osiągnięciach. Są oni wybierani przez mieszkańców Katowic w przeprowadzanych od 2004 plebiscytach ogłaszanych przez redakcję lokalnych gazet.

Galeria zlokalizowana jest na Placu Grunwaldzkim obsadzonym drzewami i niską zielenią. Plac ten ma kształt wydłużonego trapezu. Składa się z trzech podzielonych poprzecznymi ulicami skwerów. Znajduje się pośród zwartej, wielorodzinnej zabudowy mieszkaniowej z lat 60. i 70. ubiegłego wieku. Wypełniony jest urozmaiconą zielenią drzew, krzewów, trawników i klombów kwiatowych. W jego centralnej części, przy ul. Sokolskiej znajduje się budynek Filmoteki Śląskiej znany wcześniej jako kino „Kosmos”.⁵ W trakcie przebudowy placu, równoległe do ul. Gustawa Morcinka, umieszczono w jednej linii 21 odlanych z betonu, prostopadłościennych elementów o wysokości ok. 1,5 m. W roku 2004, na łamach katowickiego dodatku do „Gazety Wyborczej”, odbyło się pierwsze głosowanie czytelników. Spośród 10 kandydatów, pierwszym artystą wybranym do Galerii został wybitny aktor Zbigniew Cybulski (Fot. 2). Sąsiedztwo Filmoteki Śląskiej dodatkowo uzasadnia ten pierwszy wybór. Legendarny aktor filmowy mieszkał przez kilka lat w Katowicach i tu kończył liceum. Przy Placu Grunwaldzkim mieszkała jego matka, którą odwiedzał jako znany już, niezwykle popularny w tym czasie artysta.

Ten tragicznie zmarły w 1967 roku aktor pochowany został w Katowicach na cmentarzu przy ul. Sienkiewicza. Na wyłożonych granitowymi płytami cokole znalazły się także napisy przypominające jego sylwetkę. Odświeżenie płaskorzeźby dokonano we wrześniu 2004 roku. Uroczystości towarzyszyło spotkanie z bratem Aktora, wystawa archiwalnych fotografii i sesja naukowa przypominająca jego najważniejsze dokonania. W następnych latach, na cokołach umieszczono pamiątkowe tablice, płaskorzeźby i popiersia przypominające wybitnych muzyków, pisarzy, plastyków. Odświeżeniu każdej rzeźby towarzyszyły wystąpienia prezydentów miasta, przedstawicieli środowisk artystycznych i rodzin artystów. W uroczystościach licznie uczestniczyli także mieszkańcy regionu.

Fot. 2. Płaskorzeźba przedstawiająca wybitnego aktora filmowego i teatralnego Zbigniewa Cybulskiego, (rzeźbiarz Bogumił Burzyński).

⁵ Budynek kina „Kosmos” powstał w roku 1962 według projektu architektów Juranda Jareckiego i Stanisława Kwaśniewicza.

Tab. 1. Zestawienie postaci twórców kultury umieszczonych na cokołach w „Galerii Artystycznej” na Placu Grunwaldzkim w Katowicach w latach 2004-2021.

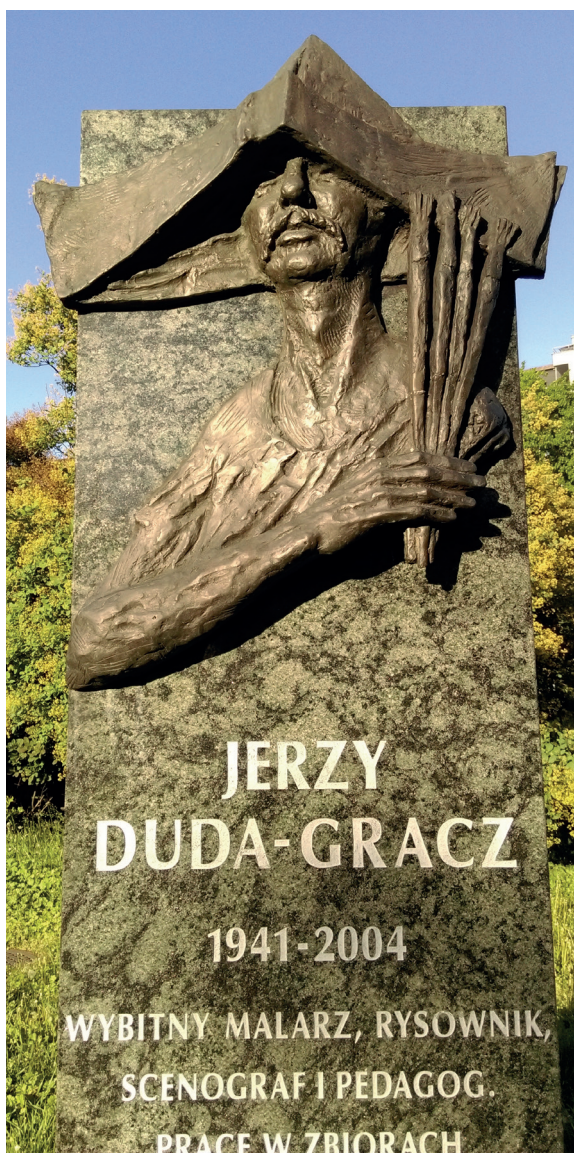
	Imię i Nazwisko Twórcy	Dziedzina twórczości	Daty narodzin i śmierci	Autor rzeźby/płaskorzeźby	Data umieszczenia w galerii
1	Zbigniewa Cybulski	aktor		Bogumił Burzyński	2004
2	Karol Stryja	dyrygent		Bogumił Burzyński	2004
3	Paweł Steller	grafik		Zygmunt Brachmański	2005
4	Stanisław Ligoń	pisarz, dziennikarz		Bogumił Burzyński	2006
5	Wilhelm Szewczyk	pisarz, dziennikarz		Zygmunt Brachmański	2006
6	Jerzy Duda-Gracz	malarz		Zygmunt Brachmański	2007
7	Aleksandra Śląska	aktorka		Bogumił Burzyński	2008
8	Stanisława Hadyna	muzyk		Bogumił Burzyński	2009
9	Bogumił Kobiela	aktor		Jan Kuka	2010
10	Alfred Szklarski	pisarz		Jan Kuka	2011
11	Adolf Dygacz	muzykolog		Jan Kuka	2012
12	Henryka M. Górecki	kompozytor		Jan Kuka	2013
13	Wojciech Kilar	kompozytor		Tomasz Wenklar	2014
14	Andrzej Urbanowicz	malarz		Bogumił Burzyński	2014
15	Jan „Kyks” Skrzek	muzyk		Jacek Kiciński	2015
16	Teofil Ociepka	malarz		Jacek Kiciński	2016
17	Antoni Halor	filmowiec		Jacek Kiciński	2017
18	Tadeusz Kijonka	pisarz, poeta		Tomasz Wenklar	2018
19	Bernard Krawczyk	aktor		Bogumił Burzyński	2019
20	Józef Świder	kompozytor		Tomasz Wenklar	2021
21	Kazimierz Kutz	reżyser, pisarz		Jacek Kiciński	2021

GALERIA JAKO LINEARNY POMNIK W ŚRÓDMIEJSKIM PARKU.

Fot. 3. Widok Galerii z rzeźbą aktorki Aleksandry Śląskiej, (rzeźbiarz Bogumił Burzyński).

Ułożone wzdłuż ciągu pieszego rzeźby, opatrzone odpowiednimi tablicami, tworzą unikatową w treści i formie Galerię w parkowym otoczeniu.⁶ Kreuje ona współczesną przestrzeń pamięci. Jest rodzajem linearnego pomnika, zbiorem narastającym, uzupełnianym o kolejne elementy według ogólnej kompozycji wyznaczonej przez wykonane już płaskorzeźby i „puste” cokoły czekające na kolejnych twórców kultury. Jej ostateczny kształt i zbiór osobistości jakie ją wypełnią nie jest znany, ponieważ uzupełniana jest przez postaci wyłonione w gazetowych plebiscytach. Tworzona w ten sposób w kolejnych latach „Galeria” przeznaczona jest do kameralnego odbioru poszczególnych jej elementów. Odbierana jest także jako ciąg form przestrzennych widocznych w kilkusetmetrowej perspektywie (Fot. 3). Jej rzeźbiarska materia jest zróżnicowana przez indywidualne kreacje zaproszonych do współpracy rzeźbiarzy. Dzięki temu może być odbierana jako unikalny, niespotykany w innych miastach, zbiór współczesnych rzeźb portretowych artystów wykonanych przez różnych autorów (Fot. 4, 5, 6, 7). Pokazuje także twórcze możliwości miejscowych artystów. Ciąg rzeźb urozmaicony jest użyciem różnych rodzajów kamiennych płyt do wykończenia betonowych cokołów. Są tam wyryte w kamieniu informacje o najważniejszych osiągnięciach prezentowanych postaci. Dzięki tym napisom, oprócz swojej podstawowej funkcji – upamiętnienia wybitnych postaci kultury, spełnia cel dydaktyczny przypominając młodszemu pokoleniu o dokonaniach nieżyjących już artystów. Galeria wśród zieleni parkowej może być uznana za rodzaj współczesnego „ogrodu dydaktycznego”.⁷ Dla dzielnicy Koszutka jest także elementem humanizacji przestrzeni miejskiej przez włączenie w zurbanizowaną, osiedlową przestrzeń prac rzeźbiarzy.⁸

individualne kreacje zaproszonych do współpracy rzeźbiarzy. Dzięki temu może być odbierana jako unikalny, niespotykany w innych miastach, zbiór współczesnych rzeźb portretowych artystów wykonanych przez różnych autorów (Fot. 4, 5, 6, 7). Pokazuje także twórcze możliwości miejscowych artystów. Ciąg rzeźb urozmaicony jest użyciem różnych rodzajów kamiennych płyt do wykończenia betonowych cokołów. Są tam wyryte w kamieniu informacje o najważniejszych osiągnięciach prezentowanych postaci. Dzięki tym napisom, oprócz swojej podstawowej funkcji – upamiętnienia wybitnych postaci kultury, spełnia cel dydaktyczny przypominając młodszemu pokoleniu o dokonaniach nieżyjących już artystów. Galeria wśród zieleni parkowej może być uznana za rodzaj współczesnego „ogrodu dydaktycznego”.⁷ Dla dzielnicy Koszutka jest także elementem humanizacji przestrzeni miejskiej przez włączenie w zurbanizowaną, osiedlową przestrzeń prac rzeźbiarzy.⁸

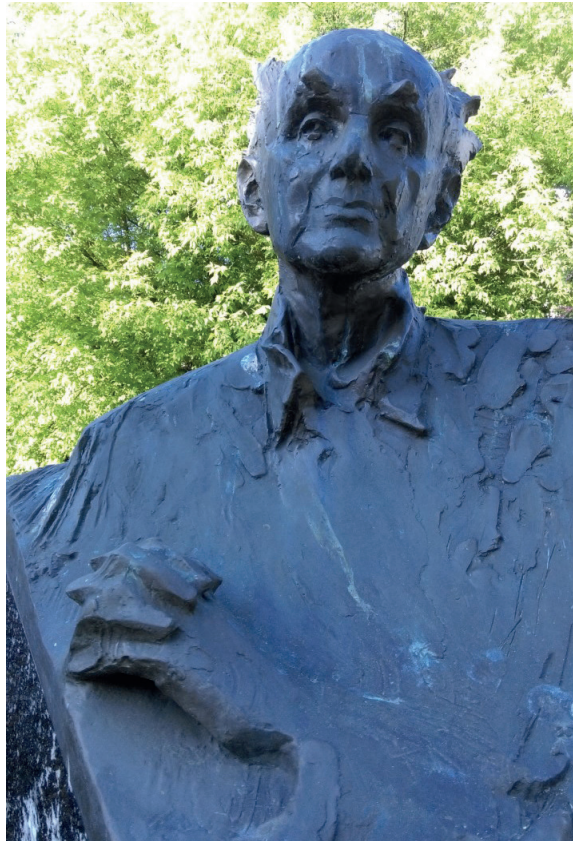
Fot. 4. Płaskorzeźba przedstawiająca malarza Jerzego Dudę-Gracza, (rzeźbiarz Zygmunta Brachmański).

⁶ W chorzowskim Parku Śląskim znajduje się „Galeria Rzeźby Śląskiej” o innym charakterze, składająca się z około 50 rzeźb. Tworzona jest od 1963 roku.

⁷ O różnych rodzajach historycznych ogrodów, w tym o „ogrodach dydaktycznych”, pisze Longin Majdecki: Historia Ogrodów. Przemiany formy i konserwacja. str.716, PWN, Warszawa 1981. [...]

⁸ Katarzyna Chudzimska-Uhera i Bartłomiej Gutowski (red.): Rzeźba w architekturze. Str. 9. Wyd. UKSW, Warszawa 2008. [...]

Ten linearny pomnik otoczony jest bogatą zielenią z wieloma gatunkami drzew i krzewów. Znajduje się w odległości kilkuset metrów od „Strefy Kultury” – zespołu obiektów wybudowanych w ostatnich latach na terenie dawnej kopalni „Katowice” służących kulturze i organizacji wielkich imprez artystycznych. Strefa ta, ze względu na nagromadzenie spektakularnych budowli wznoszących się nad centrum miasta, nazwana została Śląskim Akropolis.⁹ Galeria przypominając nieżyjących już twórców, jest jej uzupełnieniem. O znaczeniu Galerii pisze Tadeusz Sierny: *W działalności kulturalnej istotną rolę – w długiej perspektywie – odgrywają nie tylko pojedyncze ekspresje artystyczne czy ewenty, ale przede wszystkim długotrwała, wieloletnia uporczywa promocja i ochrona godnego szacunku systemu i hierarchii wartości kulturowych i artystycznych. Ten proces utrwala i demonstruje katowicka Galeria Artystyczna.*¹⁰

Fot. 5. Popiersie kompozytora Wojciecha Kilar (rzeźba Tomasza Wenklara).

Fot. 6. Rzeźbiarski portret kompozytora Henryka Mikołaja Góreckiego, (rzeźbiarz Jan Kuka). W tle występ orkiestry górniczej.

⁹ Nazwa „Śląskie Akropolis” pojawiła się na ogólnopolskiej konferencji naukowej „*Nowe centra miast metropolitalnych w Polsce. Urbanistyka a polityka przestrzenna.*” jaka odbyła się 20 -21.04.2018 r. w Katowicach. Por. A. Grzybowski: *Centra Katowic – dziedzictwo i przyszłość.* [w:] *Centra miast metropolitalnych w Polsce...*, str. 27.[...]

¹⁰Tadeusz Sierny: *Galeria Artystyczna na Placu Grunwaldzkim w Katowicach*, [w:] *ŚLĄSK mies. społeczno- kulturalny*, wrzesień 2019, str. 35-38.[...]

Fot. 7. Popiersie reżysera i pisarza Kazimierza Kutza autorstwa Jacka Kicińskiego

Bibliografia

- [1] Architektura jako dyscyplina – dyscyplina architektury. Badania naukowe i ich rola, [w:] ARCHITEKTURA URBANISTYKA NAUKA, Sławomir Gzell (red.), s. 153, wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2019.
- [2] Chudzimska-Uhera K. i Gutowski B. (red.): Rzeźba w architekturze. Str. 9. Wyd. UKSW, Warszawa 2008. [...]
- [3] Grzybowski A.: Centra Katowic – dziedzictwo i przyszłość. [w:] Centra miast metropolitalnych w Polsce. Urbanistyka a polityka przestrzenna, str. 27. Wyd. WST, Katowice 2018 r.
- [4] Sierny T.: Galeria Artystyczna na Placu Grunwaldzkim w Katowicach, [w:] ŚLĄSK mies. społeczno - kulturalny, wrzesień 2019.
- [5] Majdecki L.: Historia Ogrodów. Przemiany formy i konserwacja. Wyd. PWN, Warszawa 1981.

„ART GALLERY” IN KATOWICE AS A LINEAR MONUMENT - A PLACE OF REMEMBRANCE OF OUTSTANDING CREATORS OF CULTURE

ABSTRACT

Created since 2004 in the center of Katowice, the “Art Gallery” is a collection of sculptural portraits of outstanding creators of culture associated with the city and the Upper Silesian region. It has the form of a linear monument supplemented every year with new sculptures of figures chosen by the inhabitants of the city and the region. It is a space of memory, but also a contemporary “didactic park”. It complements the nearby “Culture Zone”, also known as the Silesian Akropolis, created on the site of the former mine.

KEYWORDS

sculpture gallery, linear monument, educational park.

Artykuł udostępniony na licencjach Creative Commons/ Article distributed under the terms of Creative Commons licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0). License available: www.creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

